

Druhá vlna próz s tematikou války – židovská tematika v české próze 60. let (první část) – pracovní materiál

- větší míra psychologické analytičnosti (psychologická introspekce), postavy v literárních dílech jsou představovány jakoby „zevnitř“, (jejich niterný svět, blízké jsou postavám filozofující uvažování – filozofie lidské existence)
- autoři využívají řadu kompozičních postupů (např. konfrontaci subjektivního a objektivního času, protikladnost časových rovin minulosti a přítomnosti, zvýraznění detailu, protiklad hovorovosti a knižnosti, řetězení událostí na základě motivické a tematické souvislosti, oslabení tradiční kauzality děje,
- pomocí (i skrytých) narážek, ambivalentních pojmenování, symbolických prvků ukázat hrůznost války a zhoubnost a demagogičnost totality;

Ladislav Fuks (1923-1994)

- FF UK (psychologie, filozofie)
- Upoutal pozornost svou prvotinou Pan Theodor Mundstock (1963).
- Próza nevelká rozsahem – román – 21 drobných kapitol. Pan Theodor Mundstock, prokurista, je nyní propuštěn z práce a zametá ulice. Je sužován vidinami a strachem z předvolání k transportu. Rozhodne se však této hrozbě čelit – připraví se. V jeho samotě jsou mu přáteli jeho slípka – holoubek, schizofrenní Já Mon a chlapec Šimon. Hlavní hrdina umírá pod koly nákladního automobilu v den transportu. V tu chvíli Šimon splývá s Monem. Román vyprávěný er-formou je čtenáři zprostředkován téměř úplně z hlediska hlavního hrdiny, tedy jako příznačný obraz člověka duševně postiženého, žijícího pod tlakem dusivé atmosféry očekávání. Dějová linie je často upozaděna. Mnohé důležité dějové prvky jsou sdělovány náznakem či mimochodem. Pro text jsou příznačné časté digrese, retrospektivně vracející pana M. do minulosti či naopak vytvářející vize budoucího.
- Román Variace pro temnou strunu (1966) zpracovává stejnou látku jako kniha předchozí. Hlavním hrdinou románu je student Michal, syn vysokého pražského policejního úředníka. Ve vyprávění senzitivního hrdiny splývá pro Fukse typicky smyšlenka a skutečnost. Směsice prozaické skutečnosti a fantaskních, snových a pohádkových vidin. Román je sledem vcelku volně spjatých epizod spojených postavou vypravěče – výrazně subjektivizovaná ich-forma.
- Hlavní postavou Fuksova prózy Spalovač mrtvol (1967) představuje pana Kopferkingla, zaměstnance pražského krematoria. Člověka, který by se za normálních okolností projevoval zřejmě neškodným podivínstvím, ovšem válka (nacistický přítel Willy Reinke) mu vnukne myšlenku o rasové nadřazenosti... K. zavraždí svou ženu i syna, kteří jsou židovského původu a mohli by mu bránit v postupu. Své zločiny omlouvá snahou pomoci lidstvu, nešťastným, kteří nechápou. Prostřednictvím tohoto románu, který v roce 1968 zfilmoval Juraj Herz se dostáváme do prostoru fikční světa prózy. Tradiční kauzalita děje je nahrazena motivickou návazností. Záměrně exponované detaily tvoří spojnice mezi jednotlivými úseky. Autorská hra s motivy ovšem předpokládá čtenářovu znalost historických reálií, na jejichž pozadí se příběh odehrává. Příběh je výrazně ovlivněn perspektivou ústřední postavy, je sice vyprávěn v er-formě, ale vypravěč přejímá Kopferkinglovo výrazivo. K. záliba v nadnesených pojmenováních míst, věcí i osob.
- V dalším období Fuksovy tvorby upouští Fuks od historické a prostorové konkrétnosti a začíná vytvářet modelové příběhy. Současně s tím hledal autor nový vhodný tvar a pokoušel se experimentovat a možnostmi moderní pohádky a hororu (Myši Natalie Mooshabrové (1970), psychologické detektivky - románu (Příběh kriminálního rady (1971), humoresky s tragickým zakončením (Nebožtíci na bále (1972) i sci-fi (novela Oslovení z tmy (1972).

. Ludvík Aškenazy 1921 –1986)

Aškenazy pocházel z česko – židovské rodiny s bohatou kulturní tradicí. Narodil se v Českém Těšíně, střední školu navštěvoval ve východopolské Stanislavi, na univerzitě ve Lvově studoval filologii a obecné dějiny. Po vypuknutí války ustupoval se sovětskou armádou do Kyjeva, odkud byl evakuován do Kazachstánu, kde krátce působil jako učitel. V roce 1942 se přihlásil do čs. jednotky v SSSR, s níž absolvoval cestu od Sokolova do Prahy; během války obdržel několik vyznamenání za statečnost. V Praze poznal svou budoucí ženu, dceru spisovatele Heinricha Manna. Po válce pracoval v čs. rozhlase, přispíval do řady periodik, na konci padesátých let se stal spisovatelem z povolání. Po

srpnu 1968 i s rodinou emigroval do Mnichova, později se přestěhoval do severní Itálie, kde v Bolzanu po dlouhé těžké nemoci zemřel.

Jako prozaik vstoupil do literatury reportážemi, črtami a povídkami s politickou tematikou (do jisté míry poplatnými dobové ideologizaci literatury). Záhy se však etabloval jako mistr drobných literárních útvarů, kterými si získal přízeň široké čtenářské veřejnosti. Ve své tvorbě pro dospělého čtenáře zaujal souborem povídek se silným protiválečným nábojem *Psi život* (1959) a zejména později vydanou knihou *Vajíčko* (1963).

I přes nevelký rozsah publikace a žánrovou rozmanitost jednotlivých textů se autorovi podařilo dokonale prezentovat svoji „cestu k člověku“. Příznačným motivem je motiv židovského údělu v období války, tak typický pro humanistické aspirace jedné vrstvy tvorby šedesátých let.

Charakteristickým rysem Aškenazyho próz je kontrast mezi odlehčeností formy a závažností sdělení, tedy tématem a způsobem jeho zpracování. Lehký konverzační styl s prostorem pro černý humor, drastickou ironii, grotesknost slovního vyjádření završeného výraznou pointou však pouze umocňuje tragiku lidského údělu v období války. Aškenazyho prózy dosahují značné sugestivnosti, autor na malém prostoru prokazuje svůj spontánní lyrický talent vyznačující se bohatou fabulační invencí a smyslem pro detail. K realizaci svého záměru hojně využívá zámlky, slovní hříčky, náznaky, ambivalentnost výpovědi. V Aškenazyho povídkách vypravěč spíše konstatuje stav, krátké, jakoby nedořečené věty naplňují text osobitě křehkou filozofií. Vše je prostoupeno tichem, v němž odvíjí příběhy zdánlivě obyčejných lidských osudů a přitom se nenuceně dotýká citlivých otázek smyslu lidského bytí. Z próz vyznačuje silná, až čapkovská úcta k všedním, nenápadným hodnotám života. Proto Aškenazyho literární hrdinové jsou převážně obyčejní lidé, kteří jsou zachyceni v mezní životní situaci. Dramatičnost těchto chvil autor spíše skrývá, jeho prioritním záměrem je zdůraznění touhy po bezprostřednosti vztahů mezi lidmi, zdůraznění síly a čistoty opravdového přátelství. Konflikt bezelstnosti s přetvářkou a sobectvím se objevuje i v pozdější Aškenazyho tvorbě, kde se stává častým kompozičním východiskem především jeho dětských próz.

Jan Otčenášek (1924 –1979)

- příslušník generace nejvíce postižené válkou;
- po obdobích schematického ztvárňování reality (např. budovatelský román) se mu podařilo adekvátně, nepateticky zachytit nelidskost nacistické zvěle;
- rodí se zde i oblíbený motiv (téma) : milostný vztah dvou mladých lidí,
- novela **Romeo, Julie a tma** (1958) je ztvárněním tragického příběhu Pavla a židovské dívky Ester;
- autor dává příběhu jakýsi komorní ráz (malý počet postav, jediná epická linie), přesto příběh sugestivní, s výrazným – tragickým zakončením – dívčinou smrtí, touha žít a blízkost smrti – jsou zdrojem stálého napětí (kontrast)
- v románu **Kulhavý Orfeus** (1964) opět vystupuje postava Pavla z předchozí novely. Děj se odehrává v posledním roce války a je situován do Prahy. Osu románu tvoří osudy pěti mladých přátel nasazených do továrny na výrobu letadel, kde vytváří ilegální organizaci Orfeus. Pro jejich nezkušenost je však odbojová činnost málo účinná. Pavel se seznamuje s novou dívkou Monikou, ale nemůže zapomenout na Ester. Jeho „pomstou“ se stává neúspěšná akce – pokus o vyhození vagonu se střelivem, při které sám zahyne. Využívá širokého lexikálního spektra, různých vypravěčských hledisek i slohových postupů. Román má však poněkud patetizující ráz.

Bělohradská Hana

(12.01.1929 - 25.01.2005)- narodila se v Praze, kde později vystudovala gymnázium. V roce 1949 začala pracovat jako laborantka na dětské klinice. V šedesátých letech se v časopise Plamen objevila její první novela (viz obsah). V sedmdesátých letech nesměla publikovat, proto se začala věnovat překladům z angličtiny. Po roce 1990 se stala předsedkyní výboru Českého literárního fondu. Zemřela v roce 2005.

*V novela **Bez krásy, bez límce** (1962) se představuje jako vyzrálá autorka s vyvinutým citem pro psychologickou motivaci svých postav. V protektorátním příběhu obyvatel jednoho domu konfrontuje drobnou českou zbabělost a podlost jedněch s neokázalou samozřejmostí a lidskostí druhých. Dramatická situace v domě, kde židovský lékař čeká, až mu posel z židovské obce doručí předvolání k transportu a kde sousedé ukrývají nemocného muže, prchajícího před gestapem, dovoluje Haně Bělohradské rozehrát řadu jemných "povahopisných" studií. **Novela je vyprávěna er – formou, kdy***

příběhy jednotlivých postav se částečně překrývají, ale zároveň fungují i odděleně; vypravěč je vševědoucí, proto můžeme sledovat nejenom jednání, ale i myšlenkové pochody protagonistů.

Hlavní postavou je židovský lékař Armín Braun - starý, unavený člověk, kterého opustila žena a také syn, který byl rád, že ho nemusí brát s sebou, když se rozhodl emigrovat; novou energii mu dodá až možnost být užitečný, přestože je to pro něj nebezpečné. Braun při očekávání svolávacího rozkazu. Židé musí odklízet sněh z veřejných chodníků. Nacisté na tuto práci vyženou i starého doktora Brauna, který se vyčerpáním zhroutí. Díky tomu, že vyléčil ukrývajícího se odbojáře, umírá pak na infarkt s vědomím, že „svým činem zemře o něco méně“.